

Krešimir ŠVARC

IZ NEOBJAVLJENIH "ŠTIKLECA IZ STARE KOPRIVNICE"

HOMMAGE MOJEM OTATI

Zaokupljen prošlošću meni tako drage Koprivnice - naročito iz vremena mojeg djetinjstva i mladenaštva, ali i prije toga razdoblja - želeći o tome vremenu što više saznati ili potvrditi ono što već znam, odlučio sam pregledati stare koprivničke novine u našem muzeju. Zahvaljujući ljubaznosti gospođe koja tamo radi, proljetos, u vremenu kada se ispred muzeja, na Trgu dr. L. Brozovića počeo ponovno buditi proljetni život i sve je bilo u svijetlo zelenim tonovima, ili je bilo oprano od proljetnih, ugodnih kiša, proveo sam podosta vremena u hladnoj, pomalo tmurnoj, pravoj muzejskoj atmosferi - listajući tomove ukoričenih novina, iščitavajući povijest, ljude i događaje iz starih dana Koprivnice, koji kao zarobljeni u tvrdim koricama tih knjiga, izlaze na svijetlo dana.

Bez obzira na činjenicu da nisam naišao na neka velika otkrića ili senzacije, jer toga tada u ondašnjoj maloj Koprivnici nije bilo, ipak sam učvrstio u mojoj svijesti već poznatu sliku o gradu moga djetinjstva, o njegovim ljudima, njihovim preokupacijama i sl.

Saznao sam tako kako je funkcionirala lokalna vlast, gradski magistrat, ušao malo u međusobna prepucavanja gradskih vijećnika - "Nihil novi sub sole". Saznao sam za neke komunalne probleme, ali sam isto tako saznao i za datum prvog cijepjenja protiv velikih boginja, kao i za raspored filmova koje su tadašnji Koprivničanci mogli pratiti u Ton kinu "Apolo". Uputio sam se i kakove je novitete nudio "Bata" pojedinih godina, i gdje se može nabaviti "Singer" mašina za šivanje, kao i "najbolji i najjeftiniji građevni materijal".

Čestim pozivima na razne zabave, kao i kasnijim izvještavanjima o tome kako su te zabave prošle, potvrdio sam si već od prije utvrđenu spoznaju da su se naši stari znali dobro zabavljati, bez obzira bile to zabave HPD "Podravec", HPD "Domoljub", Gospojinskog društva ili Purimske zabave Židovske zajednice i sl.

Uživao sam listajući te stare novine, uživljavajući se u ta, sada već davna vremena, spoznajući kako je bilo lijepo živjeti u toj Koprivnici - ili je to ipak s moje strane ipak bila samo nostalgija za nečim prošlim čega više nema. U takovim se trenucima javljaju u pravilu ipak samo lijepe uspomene, dok one druge potiskujemo.

Prelazeći tako iz godine u godinu, nadošao sam i na 1931. Ništa se bitno nije promijenilo, sva moja do tada stečena iskustva o životu u našem gradu ponavljala su se iz tjedna u tjedan i te godine.

No, odjednom mi pažnju izazove jedan kraći novinski članak o smrti mojega djeda - otate Samuela. Uzbuđen preletio sam brzo redovima tog nekrologa, pa ponovno, ponovno - nekoliko puta, ustanovivši da se uredništvo "Podravske novine" (broj 42, od 17. X. 31.) na topao, ljudski način oprostilo od mog djeda, poznatog ugostitelja, vlasnika gotovo u to vrijeme kultnog hotela "Car". Osjetio sam stanovitu dozu ponosa - pa taj, tako lijepo opisani čovjek i žalost zbog njegove smrti -

moj je djed!

Da je moj ponos bio opravdan, najbolje će se vidjeti, ako ovdje doslovce prepisem taj nekrolog: "U četvrtak navečer preminuo je nakon duge i teške bolesti u Zagrebačkoj bolnici milosrdnih sestara opće štovani i ugledni koprivnički građanin Samuel Schwarz, vlasnik svratišta "Car". Premda smo svi, koji ga pobliže poznajemo dobro znali, da će se njegovoj teškoj bubrežnoj bolesti teško naći lijeka, ipak je iznenada vijest o njegovoj smrti došla nekako neočekivano izazivajući iskrenu i opću sućut. Pokojnik je kao rođeni Koprivničanac preuzeo pred 30 g. jedan od najstarijih podravskih svratišta, koji je uz najveći mar i uzorno savjestan rad podigao na zamjeran niveau a solidnost i ljubaznost pokojnika pribavila su mu nepodijeljene simpatije sviju građana bez obzira na staleš i vjeru. Zato će njegova smrt najbolnije odjeknuti u srcima mnogobojnih mu prijatelja i štovatelja, tim većma što Koprivnica njime gubi markantnu svoju koreniku, kakovih danas biva sve manje.

Smrtni ostaci bit će prevezeni u kuću žalosti, odakle će biti sahranjeni sutra popodne u 2 sata."

Čitajući nekoliko puta gornje retke, pojavila mi se u mislima slika tog dragog čovjeka, prisjećajući se djetetu tako dragog događaja kada mi je idući s placu donosao u listu vinove loze komad pčelinjeg saća punog tog slatkog čuda prirode, ili pak po koju tablicu mliječne čokoladice "Union" i sl., što je bila gotovo svakodnevna pojava.

Moji roditelji i ja nismo tada stanovali zajedno s djedom i bakom u hotelu, mijenjali smo po nekoliko puta naše podstanarstvo, ali otata bi često dolazio k nama - ne u posjete, već onako usput idući s placu ili trgovine, ali svaki put uz neki mali znak pažnje za svoga unuka.

Razmišljajući tako, osjetio sam kako se pomalo nanovo vraćam u to davno vrijeme, kako se u mislima pretvaram u onog malog unučića na krilu svog otate. Čitajući taj napis u novinama doživio sam ponovno onaj lijepi, nezaboravni uzajamni odnos unuka i djeda, postao sam ponovno unuk!

Lijepo misli iz tog vremena naglo je prekinuo žalosni događaj - prisjetio sam se kako su mog otatu mrtvog dovezli mrtvačkim autom iz Zagreba, i kako me u dvorištu hotela, prije nego su otatu odvezli na groblje, moja mama, sva uplakana i duboko ožalošćena, pridigla da kroz prozor auta bacim pogled na tamni lijes u kojemu je bio moj otata. Ne sjećam se da li sam u to vrijeme, kao šestogodišnjak shvatio pravu srž i bit svega što se oko mene odvijalo, no ostala mi je u posebnom sjećanju moja zaplakana mama.

Nakon izvjesnog vremena, vratio sam se u današnjicu. Vani je rominjala proljetna kiša, zahvalio sam se gospođi na usluzi, i vratio se kući, bogatiji za jednu izuzetnu uspomenu. Više nisam unuk, sada sam i ja opet otata mojim unučićima - i život ide dalje!

O OBITELJI HIRŠL IZ DUBOVCA

U povodu stote godišnjice rođenja Ivice Hiršla

Jednom od ljepših sjećanja iz mog djetinjstva posebno mjesto pripada posjetima teti Sidiki (Sidonija Hiršl, sestra moje bake), koja je u Dubovcu imala malu trgovinu mješovitom robom i malu gostionice. Živjela je uglavnom sama, bila je udovica još od 1930.g. Sin Joža, činovnik u Zagrebu, sa svojom obitelji vrlo je rijetko dolazio u Koprivnicu, dok bi sin Ivica, rođen 1905. g. u Koprivnici, profesor francuskog jezika i književnosti, tek povremeno boravio u Koprivnici. Kao srednjoškolski profesor bio je vrlo često premiješan, tada meni iz nepoznatih razloga, no kad mu se god pružila

prilika došao bi posjetiti mamu.

U posjete teti Sidiki išao sam često fijakerom s bakom i njenom drugom sestrom, tetom Jetikom Loewy.

Iz najranijeg se djetinjstva vrlo dobro sjećam već spomenute trgovine sa zvoncem na vratima, ovećim pultom te ormarom s ladicama u kojima je bilo razne robe, a meni posebno draga ladica sa cvebama, kao i staklena posuda na pultu pokraj vage u kojoj su bili "svileni bomboni". Bilo mi je dopušteno da "kradem" i jedno i drugo, što sam uvijek dobrano koristio, dok je moja baka i njene dvije sestre u susjednoj prostoriji gostionice razmjenjivale mišljenja o "vrlo važnim" temama ondašnje Koprivnice.

Gostionica je bila oveća prostorija s nekih 3-4 drvena stola prekrivena šarenim stolnjacima od domaćeg platna, a u jednom kutu te prostorije nekom vrstom drvene ograde, bio je odijeljen mali šank u kojemu se držalo piće.

Iz gostionice išlo se u privatni stan, relativno skromno namješten u onda modernom "altdojč" stilu, ali i sa posebnom sobom bogato opremljenom lvičinom bibliotekom. Iz stana se izlazilo u vrlo lijepi vrt, cvjetnjak.

Teta Sidika imala je kućnu pomoćnicu Trezu i slugu Stevu, koji su bili tretirani kao dio obitelji, pa se Treza često priključivala razgovorima triju sestara.

Osim same vožnje fijakerom te korištenje ladice s cvebama, posebno mi je zadovoljstvo predstavljala i eventualna lvičina prisutnost, koji kao što sam već napomenuo nije bio uvijek u Koprivnici.

Između mene i Ivice razvio se jedan prijateljski odnos, koji nije bio opterećen činjenicom da je on bio profesor. Taj naš međusobni kontakt mogao bih podijeliti na dvije vremenske razine. Jedno je bio njegov odnos prema meni u najranijem djetinjstvu, dakle kao djetetu te drugo vremensko razdoblje nešto kasnijih godina, odnos prema tinejdžeru. Svako je od tih razdoblja imalo svoje karakteristike. U prvom razdoblju kad sam bio još dijete ili pučkoškolar, Ivica mi je ostao u sjećanju kao vrlo drag, nježan i pažljiv, istovremeno uvijek, ali zaista uvijek vedrog raspoloženja, oran za šalu i "zafrkanciju" - sve prilagođeno mojem uzrastu. Igrali smo tada domino ili "Čovječe ne ljuti se", šetali po vrtu, pričali o školi i učiteljima. Bilo je očito da je Ivici više odgovaralo društvo malog rođaka, nego sudjelovati u razgovoru sa svojim tetama. Jednom riječju, ti naši sastanci predstavljali su za mene posebno drag događaj, pa kad Ivice nije bilo u Koprivnici, bio sam žalostan - nešto mi je manjkalo kod tete Sidike, što nisam mogao nadoknaditi ni cvebama ni igrajući se trgovca za pultom, kada je zvonce na vratima najavilo da je ušla neka rijetka mušterija - obično domaćica kojeg željezničara, to su bili njeni najčešći kupci. Teta Sidika mi je dozvolila da eventualno vagnem pola kilograma šećera ili soli ili nešto slično. Sjećam se da je već tada postojala danas tako popularna kupnja s odgodom plaćanja. Samo što je umjesto današnjih kreditnih kartica za to služila obična mala knjižica, teka, u koju se sve zapisivalo, a plaćalo se kada je došla plaća!

Nakon nekoliko godina, kad sam već odrastao za srednju školu, lvičin odnos se prema meni promijenio, pa smo u razgovoru često doticali i ozbiljnije teme. Govorio mi je o socijalnim nepravdama, naročito u odnosu na selo, seljake i radnike. Pričao mi je svoje uspomene sa studija na Sorboni, upoznavao me na jednostavan način što je značila i što je donijela francuska revolucija za čitav svijet. Saznao sam od njega da se druži s Mihovilom Pavlekom Miškinom, tada već poznatim piscem-seljakom i političarem, kojega sam i ja tada upoznavao jer je moja majka kao rođena Đelekovića također dobro znala i čak prijateljevala s tim dragim čovjekom. On je često navraćao k

nama u hotel, naročito kada je išao na kakav sastanak u Zagreb, pa je kod nas ostavljao svoj bicikl s kojim je došao iz Đelekovca. Poznao sam ga površno, a tek me Ivica detaljnije upoznao s djelom Miškine, kojega je jako cijenio.

Malo po malo ja sam počeo nazirati lvičino političko opredjeljenje i svjetonazor. Postalo mi je jasno da je lijevo orijentiran, pa smo i o tome razgovarali. Više sam o tim temama razgovarao s Ivicom nego s vlastitim roditeljima. Za njih sam ja ipak bio na prvom mjestu samo njihovo dijete. No razgovori s Ivicom postali su mi dobra podloga i temelj da i o takovim stvarima razgovaram i s roditeljima. Počeo sam u lvičinim stavovima prepoznavati ateističko gledanje na svijet, pa me posebno začudilo kad sam u posjetima teti Sidiki u vrijeme kakovog židovskog blagdana, primijetio da se i on pridružuje nekim tradicionalnim običajima, sudjelujući u proslavi Roš Hašana, Pesaha ili Jon Kipura. Bilo mi je to na neki način čudno, no razgovarali smo i o tome, pa mi je pokušao objasniti da je ponosan što je porijeklom Židov, što pripada toj zajednici, čija je povijest milenijima protkana progonima, protjerivanjima, a koja je dala tako velik, ogroman doprinos svjetskoj civilizaciji, kulturi i znanosti. Zato je smatrao da treba neka opća tradicijska obilježja zadržati, pa i njegovati, iako se smatrao sekularnim Židovom.

Približavanje sudbonosnih godina nacionalsocijalizma i fašizma, dalo nam je, dakako, novi materijal za naše razgovore. On mi je pričao, a ja sam gutao svaku njegovu riječ, katkada i ne razumjevši bit tih pojava.

No, nije baš uvijek sve bilo podređeno tim ozbiljnim temama. U mojim sve češćim posjetima, jer je Ivica bio neko vrijeme stalno u Koprivnici, sada i bez moje bake, odlazio sam sam biciklom do Dubovca, igrali smo šah - upravo sam od njega saznao prva šahovska pravila, čitali zajedno nešto od Miškine, a pokušao mi je približiti i literaturu Miroslava Krleže. Sjećam se njegovih vrlo upečatljivih recitacija nešto iz "Balada Petrice Kerempuha" i sl.

Kada je 1939./40. postao gradonačelnikom - što mi je posebno imponiralo - bilo je sve manje vremena za naše druženje. Često puta ga nisam našao kod kuće, pa sam se morao zadovoljiti samo šakom cveba tete Sidike.

Razmišljajući o tom našem druženju, njegovom odnosu prema meni, bez sumnje mogu ustvrditi da je upravo Ivica, uz dakako moje roditelje, imao najviše utjecaja na formiranje moje ličnosti, na poglede na svijet i događaje oko nas, trasirajući tako put kojim sam se i ja kretao idućih godina i decenija.

Tek puno godina kasnije, zainteresiran za povijest Koprivnice i koprivničkih Židova, saznao sam i o brojnim lvičnim aktivnostima u gradu, za koje nisam prije znao, a koje ga uvrštavaju u red vrlo zaslužnih građana: bio je osnivač prvog "Cercle france" tridesetih godina, vrlo aktivni član Kluba akademičara u svim sekcijama, a naročito u literarnoj i kazališnoj, pisao je mnogo u lokalnoj štampi, a u Podravskim novinama imao je stalnu kolumnu, obrađujući mnoge aktualne teme ondašnjeg života u Koprivnici. Bio je vrlo aktivni planinar te, konačno, pred II. svjetski rat vrlo aktivni političar, priključujući se "lijevom krilu" HSS-a, na čijoj je listi i postao gradonačelnikom.

Naše druženje naprasno je prekinuto uspostavom NDH, a već 17. travnja donošenjem Zakonske odredbe za obranu naroda i države, Ivica Hiršl bio je uhapšen i uskoro strijeljan - ne zna se za njegov grob, pa mi nije ostavljena mogućnost da na njega po židovskom običaju stavim po koji kamenčić. Ostala su samo sjećanja na fijaker, tetu Sidiku, cvebe i bombone - te na divno prijateljstvo s tim dragim čovjekom.